

สรรพวิทยานานาแขนงในพระไตรปิฎก

All Sciences in the Tipitaka.

รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

Assoc.Prof.Dr.Samiddhipol Netnimitra

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

พระไตรปิฎก : วรรณกรรมสะท้อนความจริงชีวิตมนุษย์หลายด้าน ใช่ว่าจะมีแต่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือเรื่องสำหรับชาวพุทธเท่านั้น พระไตรปิฎกเป็นแหล่งรวมสรรพวิทยา เป็นคลังวรรณกรรมขนาดใหญ่ มีคำสอนหลายชั้น หลายระดับ หลายแนว หลายลักษณะ ที่สามารถสนองความใฝ่รู้ของทุกคนที่แม้จะมีภูมิปัญญาต่างกัน เมื่อรู้อย่างนี้ ชาวพุทธจึงควรศึกษาพระไตรปิฎกพร้อมศาสตร์อื่นๆ เพื่อบูรณาการความรู้ โดยไม่ปิดกั้นตนเอง

คำหลัก : พระไตรปิฎก, สรรพวิทยา, วรรณกรรม

Abstract

Tepitaka: The literature reflects the human beings' truth. It is not only Buddha's taught or the benefits for Buddhists, but also absolutely resource of all the knowledge and bank of the big literature that is so many levels in these theories that can response to need the knowledge, although human beings have the different sense. When have known, all the Buddhists should study it with the other sciences for integrating their knowledge without self-obstruction.

Keywords : All the Sciences, Tepitaka, The literature

บทนำ

ในสมัยปัจจุบัน ที่ว่ากันว่าสังคมได้พัฒนาไปเป็นสังคมเมืองที่ค่อนข้างจะซับซ้อน ได้เกิดมีสถานที่และสถาบันแปลกๆ ใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ในบรรดาสังค์แปลกใหม่ที่เกิดขึ้น ได้รวมเอาการทำมาหากิน การหาเลี้ยงชีพ หรืออาชีพ เข้าไว้ด้วย ในยุคที่มนุษย์มีอาชีพหลากหลาย แต่ละอาชีพก็อาจขยายออกไปได้อีก ซึ่งต่างกับในอดีต ที่อาชีพมีจำกัด ไม่กว้างขวางซับซ้อนเหมือนทุกวันนี้

ชีวิตมนุษย์ในอดีต ส่วนใหญ่มาจากหนังสือศาสนา

เช่น คัมภีร์ฝ่ายวินัย ตอนว่าถึงโอมสวาทลิกขาบท^๑ สะท้อนให้เห็นอาชีพคนโบราณว่า อาชีพมี ๒ อย่าง คือ อาชีพที่สังคมรังเกียจ ดูหมิ่นดูแคลน เป็นอาชีพชั้นต่ำ กับ อาชีพที่สังคมยกย่อง ถือว่าเป็นอาชีพชั้นสูง คัมภีร์พระสูตรตอนว่าถึงคิลปะ^๒ อ่างอาชีพเกี่ยวกับความรู้ความสามารถหลายอาชีพ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องช้าง ม้า รถ ธนู อาวุธ การคำนวณด้วยนับนิ้วมือ คำนวณด้วยคิดในใจ อนุमान ด้วยสายตา วาดเขียน ฉันทลักษณ์ โลกาศาสตร์ และกฎหมาย บางอาชีพต้องใช้ทักษะ อาศัยความชำนาญ เช่น อาชีพนายทหารช้าง นายทหารม้า^๓

ที่เกริ่นปรารภการหาเลี้ยงชีพ ก็เพื่อย้ำธรรมชาติของมนุษย์ ที่ไม่ว่ายุคสมัยใด เรื่องปากเรื่องท้อง คงยังเป็นเรื่องสำคัญ ชีวิตอยู่ได้เพราะอาหาร ชีวิตเป็นเหตุของท้อง

การเลี้ยงชีพในอดีตหลายอาชีพ กล่าวถึงในคัมภีร์หลักของชาวพุทธ ซึ่งมีความเก่าแก่ไม่น้อยกว่าสองพันปี

หากมองแง่นี้ คัมภีร์หลัก (พระไตรปิฎก) มิใช่มีเฉพาะเรื่องสำหรับชาวพุทธ ที่ต้องอ่าน ต้องรู้ ผู้ใฝ่รู้ที่ไม่ยอมปิดกั้นตัวเอง แม้ไม่ใช่ชาวพุทธก็ควรอ่าน ควรศึกษา จะพบความน่าทึ่งหลายรูปแบบแฝงอยู่ในนั้น

ในเรื่องนี้ สำหรับคนที่ยังตัดสินใจไม่ได้ อาจเพราะไม่รู้ว่าจะเริ่มอ่านเล่มไหนก่อน พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย “นับรวมได้ถึง ๒๒,๓๗๙ หน้า หรือเป็นอักษรไทยประมาณ ๒๔,๓๐๐,๐๐๐ ตัว แต่ละปิฎก มีการจัดแบ่งหมวดหมู่ บทตอน ซอยออกไปมากมาย ซับซ้อน”^๔ “ฉบับพิมพ์อักษรไทยชุด

^๑ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕/๒๐๓-๒๐๔.

^๒ พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๒๙/๒๒๖.

^๓ ที. สี. (ไทย) ๙/๑๖๕/๕๓. มลิตนพัญญูกล่าวถึงคิลปะวิทยา ๑๘ แขนง อาชีพ ๘๐ อาชีพ (มิลินท. (บาลี) ๔/๔, ๑/๓๓๙).

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๖.

“สยามรัฐสฤต เตปิฎก” รวมเป็นหนังสือพระไตรปิฎก จบละ ๔๕ เล่มสมุด แบ่งตามเล่มสมุดฉบับพิมพ์ ขนาด ๘ หน้ายก วินัยปิฎก ๘ เล่ม มีจำนวน ๒,๒๔๕ หน้า สุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม มีจำนวน ๑๓,๑๗๘ หน้า อภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม มีจำนวน ๖,๔๙๗ หน้า รวมทั้ง ๓ ปิฎกมี ๒๑,๙๒๐ หน้า”^๕

พระไตรปิฎก มากทั้งจำนวนหน้าและจำนวนเล่ม แต่ละเล่มจำนวนหน้ามีอย่างน้อยมากกว่า ๓๐๐ หน้า ไม่นับความยากทางด้าน ภาษา เนื้อหา การสื่อความ และการเข้าใจเนื้อหา

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระไตรปิฎกเล่มเล็ก มีความยาก ชาวพุทธก็ประสงค์ที่จะอ่าน อยากรู้ อยากศึกษา ด้วยทราบว่า หลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนามีอยู่ในพระไตรปิฎก ที่อยากจะรู้ ก็เพื่อไว้ตรวจสอบคำสอนที่เล่มเล็กนั้น ว่าเป็นอย่างไรแน่ ที่ว่า พระไตรปิฎกมีคำสอนหลายชั้น หลายระดับ หลายแนว หลายลักษณะนั้น หมายความว่าอย่างไร

ชาวพุทธมีพระไตรปิฎกสำเร็จรูป(มาตั้งนาน)แล้วจัดทำไว้หลายรูปแบบการอ่านการศึกษา พระไตรปิฎกจึงทำได้ง่ายกว่าสมัยก่อน รวดเร็ว ใช้ง่ายมากกว่าในอดีตหลายเท่า สรรพวิทยานานาแขนง ถูกตรวจสอบเปรียบเทียบกับวิทยาการในยุคใหม่หลายสาขาวิชาเป็นเหตุให้ชาวพุทธไม่อาจจำกัด การศึกษาไว้เหมือนในอดีตได้อีก กล่าวคือ ต้องเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิทยาการยุคใหม่ ความรู้ความเข้าใจ ด้านอุดมคติที่เคยมีเวลานี้คงไม่พอเสียแล้วต้องรู้ให้สอดคล้องกับสังคมการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ดี พระไตรปิฎก เป็นแหล่งการเรียนรู้ ปลูกสร้างภูมิปัญญา เป็นที่รวมสรรพวิทยา หลายแขนง เป็นคำสอนสื่อสังธรรมก็มี เป็นโฆหารซ่อนภูมิปัญญาก็มาก ที่โดดเด่นคือด้านประวัติศาสตร์

จึงอยู่ที่ผู้อ่านว่าจะศึกษาเรื่องอะไร จะมองพระไตรปิฎกด้วยวิชาแขนงไหน การอ่าน ไม่ว่าจะ อ่านออก อ่านตรวจตรา อ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ หรืออ่านเพื่อค้นคว้า ถือว่าเป็นพื้นฐานของการ เรียนรู้ทั้งสิ้น

อ่านมากกับอ่านเป็น ย่อมมีผลต่างกันตามมุมมองของผู้อ่าน

วิชาการ ๓ กลุ่ม

ศาสตร์ หรือ วิชาการ หรือความรู้ในโลกนี้อาจแบ่งได้ ๓ กลุ่ม คือ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์

๑. มนุษยศาสตร์ ว่าด้วยคุณค่าทางจิตใจและงานของคน มีศิลปะ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา หมวควิชามนุษยศาสตร์เกิดขึ้นมาในโลกก่อนหมวควิชาอื่น มีลักษณะ

^๕ ธนิต อยู่โพธิ์, ตำนานพระอภิธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

เป็นนามธรรม เป็นความรู้พื้นฐานให้กับวิชาการด้านอื่นๆ แยกเป็น ๑) มนุษยศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น วิชา ศาสนา วิชาปรัชญา วิชาศิลปะ ๒) มนุษยศาสตร์ประยุกต์ นำเอาความรู้บริสุทธิ์มาใช้งาน เช่น ปรัชญา การดำเนินชีวิต ศาสนาในชีวิตประจำวัน

๒. *วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ* ความรู้ที่ได้โดยการสังเกตและค้นคว้าจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ แล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ วิชาที่ค้นคว้าได้หลักฐานและเหตุผลแล้วจัดเข้าเป็นระบบ แยกเป็น ๑) กลุ่มวิชา บริสุทธิ์ ๒) กลุ่มวิชาประยุกต์

๓. *สังคมศาสตร์* ความรู้เกี่ยวกับสังคม มีหมวดใหญ่ ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยาสังคม แยกเป็น ๑) กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ๒) กลุ่มวิชาประยุกต์ เช่น การพัฒนาชุมชน การสังคมสงเคราะห์ การจัดการ

ในพระไตรปิฎกไม่แยกสรรพวิทยา เหมือนปัจจุบัน ไม่เรียกว่าวิชานั้นวิชานี้

บทความนี้ มองพระไตรปิฎกที่เป็นฐานของสรรพวิทยา ๖ แขนง คือ

๑. ด้านวรรณคดี

เราคุ้นเคยพระไตรปิฎกในฐานะเป็นคัมภีร์ศาสนา แต่ถ้าเรียกชื่อเปลี่ยนจากคัมภีร์เป็นวรรณคดี รู้สึกได้เลยว่าความศักดิ์สิทธิ์ย่อมลดลง พร้อมถามว่าพระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีได้อย่างไร วรรณคดีเป็นเรื่องสมมุติ เป็นจินตนาการที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น แต่พระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีโดยอนุโลม เรียกว่า วรรณคดีปากเปล่า (oral literature) ซึ่งเล่าต่อปากสืบกันมา ภาษาในพระไตรปิฎกมีทั้งภาษากวีและภาษาธรรมดาที่มนุษย์ใช้สื่อกันตามปกติในภาษาไทย วรรณคดีกับวรรณกรรมแปลจากคำว่า Literature แต่คำบัญญัติของไทยใช้คำต่างกันและมีความหมายต่างกัน หนังสือและวรรณคดีทุกเรื่อง เป็นวรรณกรรม แต่จะมีวรรณกรรมเพียงบางเรื่องที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูง พระไตรปิฎกได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดี เมธีชนจึงศึกษาพระไตรปิฎกบาลี (Pali Tipitaka) โดยเรียกชื่อเป็นวรรณคดีบาลี (Pali Literature) วรรณคดีของชาวพุทธ(Buddhist Literature) หนังสือตำราของชาวพุทธ(Buddhist canonical books)^๖

อนุชนย่อมเรียนรู้ธรรมชาติมนุษย์ ได้จากเหตุการณ์ในพระไตรปิฎก

^๖ ชื่ออื่นๆ คือ The Pali Nikayas, The Pali Texts, The Buddhist texts, The Pali Canon

๒. ด้านคติชน

ความรู้ด้านคติชนย่อมเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม

“ศาสตร์ทางคติชนวิทยาในประเทศตะวันตกได้ดำเนินมาร่วม ๑๕๐ ปี ศาสตร์ทางคติชนวิทยาในประเทศไทยมีอายุไม่เกิน ๕๐ ปี”^๓

แต่หากมองที่แหล่งคติชนวิทยา(ในพระไตรปิฎก) คือ อินเดียน ความรู้ด้านคติชนมีมานานแล้ว มนุษย์รู้วิธีเล่าเรื่อง ก็เกิดคติชนแล้ว โดยเฉพาะคนอินเดีย ซึ่งยกย่องกันว่าเป็นนักเล่านิทาน

คนอินเดียสอนประวัติศาสตร์โดยใช้นิยายปรัมปรา ประวัติศาสตร์อินเดียปนอยู่ในนิยายพื้นเมือง ประวัติศาสตร์กับนิยายมาจากแหล่งเดียวกัน วรรณกรรมอินเดียเช่น ชาดก ปัญจตันตระ หิโตปเทศ กถาสาริตสาคร เวตาล นอกจากแทรกคติธรรม ยังมีประวัติศาสตร์อยู่ในนั้น

ความเชื่อปรัมปราก็คือ คติชน หมายถึง *ความรู้ของปวงชน* เป็นภาษาตำนาน เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ (code) ประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับโลกธรรมชาติ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ธรรมชาติของมนุษย์ รวมถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ เวทมนตร์คาถา การสาปแช่ง การทำเสน่ห์คุณไสย เครื่องรางของขลัง โขกลาง โรคร้ายไข้เจ็บ และความตาย

เรื่องเล่าเป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรม เป็นจินตนาการในยุคที่มนุษย์ยังไม่รู้วิธีเขียนหนังสือ เรื่องเล่ามีอยู่ทุกมุมโลก เรื่องเล่าเป็นแหล่งประมวลวัฒนธรรมประเพณีของมนุษย์ยุคแรก มีทั้งทัศนคติ ความเชื่อ ความเห็น ศิลปะ กฎเกณฑ์ของกลุ่ม ความประพฤติดลัดถึงค่านิยมในสังคม เนื้อหาเรื่องเล่าเป็นความเชื่อในยุคดึกดำบรรพ์ เรื่องราวแปลกประหลาดที่คนยุคปัจจุบันคิดไปไม่ถึง อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนตร์คาถา สัตว์พูดได้ สัตว์ช่วยเหลือมนุษย์ โดยมีกรอบเรื่องจากสิ่งใกล้ตัวเช่นชีวิต หลังความตาย นรกอยู่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า การรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ รวมไปถึงเทพเจ้า

นิทานพื้นบ้าน เรื่องตำนาน นิยายปรัมปรา เทพนิยาย คือ รหัสยะของอินเดีย (Indian Mythology) มีทั้งในพุทธประวัติ และใน นิทานชาดก

คำบรรยายพุทธประวัติ ลุ่มลึก และคมคาย เช่นบรรยายว่า พระกุมารประสูติทรงเดินไป ๗ ก้าว พร้อมกล่าวอภิวาจา ทรงพบเห็นเทวดา ทรงลอยถาดทวนกระแสน้ำ ทรงชนะมาร

นิทานชาดกเล่าเรื่องแปลกมหัศจรรย์ เช่นบรรยายว่า พระโพธิสัตว์ทรงไปเทวโลกขณะที่เป็นมนุษย์ การถือกำเนิดของสุวรรณสามโพธิสัตว์ เทวดามองเห็นมนุษย์แต่มนุษย์ไม่เห็นเทวดา สัตว์พูดภาษามนุษย์ได้ การสบถสาปแช่ง ความฝันคือลางบอกเหตุในอนาคต

^๓ ศิราพร ณ ถกลาง, *ทฤษฎีคติชนวิทยา*, (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

คติชนเกี่ยวกับบอมมนุษย์หรือผู้วิเศษ คือ พระพรหม พระอินทร์ พระอินทร์จุติเคลื่อนย้าย เกิดก่อน พุทธกาล มี ๓๗ องค์ (ฉตฺตีส สกกา)^{๘๘} เดิมทีเดียว พระอินทร์เป็นเทพสงครามของอารยัน นิสัยดุตัน เมื่อแสดงบทบาทในพระพุทธศาสนา บทบาทเปลี่ยนไป ไม่ดุตันโหดร้าย เกื้อหนุนพุทธบริษัท บำรุง พระพุทธศาสนา

พระอินทร์ย่นแผ่นดิน ช่วยเหลือพระเถระจักขุพิการ

พระอินทร์สั่งสุริยเทพให้หยุดโคจร เพื่ออนุเคราะห์สามเณร

พระอินทร์สั่งวิษณุเทพให้สร้างที่อยู่แก่คนมีบุญ

พระอินทร์ไม่ใช่มนุษย์^{๘๙} เป็นเทพเจ้าของคนธรรมดา^{๙๐}

แม้เล่าเรื่องเป็นนิทาน แต่แทรกคำสอน วิธีนี้เป็นกุศโลบายของปราชญ์กวี

พระอินทร์มีหลายชื่อ (มีคำสอนแทรกกว่า) ที่เกิดเป็นพระอินทร์ เพราะเลี้ยงดูบิดามารดา อ่อนน้อม ผู้ใหญ่ในตระกูล กล่าวคำสัตย์ กล่าวคำไพเราะ ไม่ตระหนี่ ชอบเสียสละ แบ่งปัน ไม่โกรธฉุนเฉียว

คติชนอื่นๆ เช่นต้นว่า ทายลักษณะบุคคล ลักษณะสิ่งของ พยากรณ์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ พิธีกรรม การให้ฤกษ์ ทำให้เกิดอาถรรพ์ การทำนายฝัน

ความรู้ด้านคติชน ที่เป็น เทพนิยาย พบมากมายในพระไตรปิฎก

เทพนิยาย เป็นภาษาของคนโบราณ “สิ่งใดที่มนุษย์บรรพบุรุษไม่สามารถจะแสดงออกมาได้อย่าง เป็นที่พึงพอใจโดยอาศัยคำพูด สิ่งนั้นมนุษย์ก็พยายามระบายออกมาโดยอาศัยความคิดคำนึงทาง เทพนิยาย เพราะฉะนั้น ในรูปแบบขั้นต้นนั้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่าเทพนิยายมิใช่เป็นประติษฐผลเชิงกวีตามนัยใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ ถ้าหากว่าปรัชญาคือวิชาที่แสวงหาสัจธรรมขั้นปรมาตมหรือโลกุตระ แล้วไซ้ร้ เทพนิยายก็คือ ความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะให้บรรลุความจริงในอันดับที่สองรอง ลงมาซึ่งสะท้อนปรากฏออกในรูปของประสบการณ์ทั้งหลายทั้งมวลในโลก ความจริงแล้ว เราย่อม จะวิเคราะห์จิตใจของชนชาติใด ๆ ได้ โดยการศึกษาเทพนิยายของชนชาตินั้น ๆ อย่างพินิจพิจารณา และอาศัยหลักความจริงข้อนี้เอง อินเดียนก็เป็นชนชาติหนึ่งที่ได้แสดงความเชื่อถือ อุดมคติ และ ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนให้ปรากฏออกมาอย่างสมบูรณ์และงดงามบรรเจิดบรรจงไม่แพ้ ชนชาติอื่น ทั้งนี้ โดยอาศัยเทพนิยายจำนวนมากมายที่เกี่ยวกับกำเนิดของโลกบ้าง กำเนิดของ

^{๘๘} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๒๕๘/๔๓.

^{๘๙} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐/๕๔๔/๑๒๓ “อมนุสฺโสติ สกโก เทวราชา”

^{๙๐} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐/๕๔๖/๑๘๗. “คนธพพราชาติ สกุกฺ สนธายาท”

เทพเจ้าบ้าง ฯลฯ และก็มีอยู่ไม่น้อยที่เป็นนิยายเชิงประวัติเกี่ยวกับวีรบุรุษผู้กล้าหาญของชาติของเขา หรือแม้แต่ตำนานของธรรมชาติ สถานที่ ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก ลัทธิ และต้นไม้ไปไม้ต่างๆๆ ก็พลอยมีนิทานปรัมปราหรือนิทานพื้นเมืองเล่าสืบๆ กันต่อมาด้วย^{๑๑}

เรื่องเกี่ยวกับเทพนิยาย เช่น เรื่องของเทวดา วันเวลาในเทวโลก โลกธาตุ วัฏสงสาร สัตว์วิเศษ หลายชนิด คือ ปลาติมิงคละ ปลาติมิริมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ ม้าเหาะ ของวิเศษ...

วรรณกรรมพระพุทธศาสนามีเนื้อหาวรรณกรรมโบราณปนอยู่มากมาย เพราะรับอิทธิพลจากวรรณกรรมที่มีก่อนแล้วคือพระเวทเล่าเรื่องเหมือนยุคพราหมณ์ใช้วิธีการอภิปรายเหมือนยุคอุปนิษัตยยกย่องสฤติพระพุทเจ้าเหมือนสฤติเทพเจ้าในสัมหิตา การสอนตามแบบของพราหมณ์ถ้าศึกษาโดยไม่ตระหนัก อาจกลายเป็นถือตามคติพราหมณ์ เพราะทั้งสองศาสนามีความสัมพันธ์กัน *เสฐียรโกเศศ* กล่าวว่า “พุทธกับไสยศาสตร์จะแยกออกจากกันได้ยากที่สุด เพราะลำต้นเป็นอันเดียวกัน หากแต่กิ่งไปคนละสาขาเท่านั้น จึงเป็นศาสนาที่คู่เคียง แข่งขัน เวลาศาสนาใดขึ้นหน้า ศาสนาที่ล้ำหลังก็เข้าเกาะ”

วิธีสอนในพระไตรปิฎก แม้สอนตามกระแสสังคมในเวลานั้น แต่การสอนมีหลัก มีจุดหมาย มีใช้สอนไปตามกระแสสังคมแบบสุดโต่ง

เทพนิยายเป็นวิธีแสดงลัจจะ เมื่อใดก็ตามที่นักปราชญ์ตะวันออกแสดงความรู้สึกของตนออกมาเป็นภาษาพูด ไม่ว่าจะในรูปของเทพปกรณัม ลัญลักษณ์ต่าง ๆ บทกวีหรือถ้อยคำผกผันผิดธรรมดา ก็ตาม ท่านเหล่านั้นต่างตระหนักดีในข้อจำกัดของภาษาและความคิดเชิงเส้นตรง

ภาษาของมนุษย์มีข้อจำกัด ใช้ได้กับสมมุติสัจจะเท่านั้น ใช้แสดงปรมาตตสัจจะไม่ได้ กวีผู้แต่งจึงต้องใช้ภาษาเทพนิยาย และแม้ว่าภาษาเป็นสิ่งสมมุติขึ้น แต่สามารถพาไปสู่ความจริงชั้นสูงสุดได้

๓. ด้านจักรวาล

จักรวาล ในที่นี้ คือความรู้เรื่องโลกยุคโบราณ เป็นความรู้ขั้นแรกทางภูมิศาสตร์ เป็นวิธีคิดคะเนส่วนหนึ่งของคนโบราณ ที่พยายามจะเข้าใจภูมิประเทศของโลกบางส่วนบางตอน

ความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับจักรวาลรับมาจากแถบตะวันออกไกล คือ เมโสโปเตเมีย นิภายเถรวาทรับเรื่องจักรวาลจากพราหมณ์ แล้วรับจากนิกายมหายาน ความรู้ด้านจักรวาลมักอยู่เบื้องหลังความเชื่อของลัทธิศาสนาโบราณ

^{๑๑} กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาศัย รวบรวมและเรียบเรียง, *ภารตวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

จักรวาลในพระไตรปิฎก เรียกถิ่นฐานที่อยู่ว่าทวีป แบ่งไว้ ๔ ทวีป คือ

๑. ชมพูทวีป ทวีปที่มีต้นหว่า เป็นสัญลักษณ์ มีลักษณะคล้ายเกวียน (สกุณฐาน) หมายถึง อินเดียโบราณ (เนปาล ปากีสถาน อัฟกานิสถาน บังกลาเทศ) อ่างชื่อป่า สระและภูเขาในชมพูทวีป คือ ป่าหิมพานต์ สระอนโธดาต สระฉัททันต์ ภูเขาคันธมาถน์ ภูเขาไกรลาส

๒. อมรโคยานทวีป (อปรันตชนบท) มีลักษณะคล้ายกระจก (อาทาสฐาน) ปัจจุบันคือ ดินแดนในประเทศตุรกีตะวันตก

๓. ปุพพิเทททวีป มีลักษณะคล้ายพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว (อชุตมจันทฐาน) อยู่ด้านทิศ ตะวันออกของแคว้นวิเทหะ ปัจจุบันคือดินแดนในแถบประเทศตุรกีตะวันออก ติดจีนตอนเหนือ

๔. อุตตรกुरुทวีป มีลักษณะคล้ายตั่ง (ปัฐฐาน) อยู่ด้านเหนือแคว้นกुरु เลยภูเขาหิมาลัย ขึ้นไป เป็นถิ่นอุดมสมบูรณ์ แฝงไว้ด้วยความลับ ปัจจุบันอยู่ในเขตไซบีเรีย

คนโบราณเชื่อว่า สันฐานโลกมีลักษณะเหมือนผลมะขามป้อม

ความรู้ด้านจักรวาลที่เกี่ยวกับพุทธประวัติคือกำเนิดชนเผ่าศากยะ และตำนานของพระพุทธเจ้า

๔. ด้านภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์ในพระไตรปิฎกเป็นภูมิศาสตร์สมัยโบราณ ได้แก่ อินเดียเหนือ แบ่งชมพูทวีปเป็น ๓ ภาค ทางเหนือเรียกว่า *อุตราวถ* ภาคกลางเรียกว่า *มัธยมประเทศ* หรือ *มัชฌิมชนบท* ภาคใต้ เรียกว่า *ทักษิณาท*

ก่อนพุทธกาล ชมพูทวีปแบ่งเป็น ๖ ภาค คือ^{๑๒} (๑) สุรัฎฐชนบท ด้านทิศตะวันออก ผู้สร้างชนบทคือ ฤาษีสาลิสสระ (๒) แคว้นปัชโชตกปัญจาละ ผู้สร้างชนบทคือ ฤาษีเมณฑิสสระ (๓) อฏวีชนบท ผู้สร้างชนบทคือ ฤาษีบรรพต (๔) อวันตีชนบท ผู้สร้างชนบทคือ ฤาษীগาลเทวิล (๕) มัชฌิมประเทศ ผู้สร้างประเทศคือ ฤาษีเมณฑิสสระ

เมืองสำคัญในอินเดียเหนือก่อนพุทธกาล มี ๔ เมือง คือ^{๑๓} (๑) แคว้นกลิงคะ พระเจ้ากรัณทะปกครองเมืองทันตปุระ (๒) แคว้นคันธาระ พระเจ้านัคคชิปกครองเมืองตักกสิลา (๓) แคว้นวิเทหะ พระเจ้านิมิราชปกครองเมืองมิลิตา (๔) แคว้นอุตรปัญจาละ พระเจ้าทุมมุขะปกครองเมืองกปิละ

^{๑๒} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๕/๔๒๓/๑๒๗๔.

^{๑๓} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๕/๔๐๘/๑๓๒.

ผู้เป็นทายาทของมหาสมมตราสร้างเมืองสำคัญไว้ ๕ เมือง คือ^{๑๔} (๑) เมืองหัตถิปุระ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียง (๒) เมืองอัสสุปุระ ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ (๓) เมืองสีหปุระ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตก (๔) เมืองอุตรปัญจาละ ตั้งอยู่ที่ทิศเหนือ (๕) เมืองทัททรปุระ อยู่ทางทิศอีสาน

ที่มณิกาย ระบุแคว้น/เมืองโบราณก่อนพุทธกาล ๗ แคว้น คือ^{๑๕} (๑) แคว้นกาลิงคะ เมืองหลวงคือทนต์ปุระ (๒) แคว้นอัสสกะ เมืองหลวงคือโปตนะ (๓) แคว้นอวันตี เมืองหลวงคือมาหิสสตี (๔) แคว้นโสวีรานะ เมืองหลวงคือโรรุกะ (๕) แคว้นวิเทหะ เมืองหลวงคือมิถิลา (๖) แคว้นอังคะ เมืองหลวงคือจัมปา (๗) แคว้นกาสิ เมืองหลวงคือพาราณสี

๕. ด้านประวัติศาสตร์

อินเดียเหนือ หรือ อุตรประเทศ ในเวลานั้นคือ อุตรราถ หมายถึง ถิ่นทางเหนือ หรือ อุตรเรื่องในชาดกเกิดขึ้นในแถบนี้ เหตุการณ์ในวินัยปิฎก พระสูตร และชาดก เป็นประวัติศาสตร์ทั้งก่อนพุทธกาลและในพุทธกาลนักประวัติศาสตร์อินเดียเมื่ออ้างประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณอ้างประวัติศาสตร์ยุคพระเวทจนถึงยุคอาณาจักรมคธค้นได้จากไตรเวทรามายณะ มหาภารตะ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมของเซน

ในด้านโบราณคดี ความสำคัญของพุทธศิลป์อยู่ลำดับที่ ๔ ตามลำดับยุคของอารยธรรมอินเดียที่แบ่งไว้ ๒๕ ยุค คือ

(๑) ก่อนประวัติศาสตร์	(๒) อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ
(๓) พระเวท	(๔) อาณาจักรมคธ (สมัยพุทธกาล)
(๕) ราชวงศ์ศุงคะ	(๖) อาณาจักรแบกเตรีย
(๗) บาบาริเยน	(๘) อันธระ
(๙) วากาฏกะ	(๑๐) कुปตะ
(๑๑) ฮั่น	(๑๒) ปัลลวะ
(๑๓) จาลุกยะ	(๑๔) ราชภัฏกุฎะ
(๑๕) ปาละ	(๑๖) เกศาริ
(๑๗) กันเดลลา	(๑๘) โจละ
(๑๙) ไสลังกิ	(๒๐) คงคาของโอริสสา

^{๑๔} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๕/๔๒๒/๒๗๙.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๐๔/๑๙๗.

(๒๑) โหสละ

(๒๒) ปันทยะ

(๒๓) วิชยนคร

(๒๔) ไนยกะ

(๒๕) ราชปุต

สมัยพุทธกาล ผู้นำคนสำคัญคือ พิมพิสาร ปเสนทิโกศล จัณฑปัชโชต อุเทน อชาตคัศฺรु ปัจจุบันยังเหลือร่องรอยโบราณสถาน ยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต

เมื่ออ้างเหตุการณ์ในอาณาจักรมคธนักประวัติศาสตร์อ้างในพระไตรปิฎกซึ่งมีข้อมูลประวัติศาสตร์สมบูรณ์กว่าแหล่งอื่น เช่น ชาวกรีกในสมัยพุทธกาล อ้างในมัชฌิมนิกาย มหาชนบท ๑๖ แคว้น อ้างในอังคุตตรนิกาย

คำบาลีที่บ่งว่าเป็นเหตุการณ์อดีต มีคำว่า “อดีต” หรือ “อดีตกาล” (อดีตกาล) “อนุปฺปนฺเน พุทฺเ” (เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ) “ปฐมกปฺเป” (กัปรแรก) “ภุตฺตพฺพํ” (เรื่องเคยเกิดขึ้น) ซึ่งเหตุการณ์ที่ผ่านมา เช่น “เรื่องเคยเกิดขึ้น มีพระเจ้าโอกกากราช...”^{๑๖} “เรื่องเคยเกิดขึ้น มีพระเจ้ามหาวิจิตรราช...”^{๑๗} “เรื่องเคยเกิดขึ้น มีพระเจ้ามหาสุทฺสนะ...”^{๑๘} “เรื่องเคยเกิดขึ้น มีพระเจ้าทิสฺมปตี...”^{๑๙} “เรื่องเคยเกิดขึ้น มีพระเจ้าทพฺพเนมิ...”^{๒๐} “เรื่องเคยมีมาแล้ว ที่นี้คือนิคมเวคพิงคะ...”^{๒๑}

พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมอยู่สมัยเดียวกับกษัตริย์อคาเมเนียน ของเปอร์เซีย (อิหร่าน) ในเวลานั้นแคว้นคันธาระและสินธุอยู่ในปกครองของเปอร์เซีย เรื่องนี้ปรากฏในจารึกเบซิสตุนของพระเจ้าดาโรอาสที่ ๑

๖. ด้านสังคมศาสตร์

ความรู้ด้านสังคมสะท้อนภูมิปัญญามนุษย์ในยุคหนึ่งและก่อนยุคหนึ่ง มีหลายด้าน เช่น ทศนคติ วิถีชีวิต ประเพณี การละเล่น การประดับ การทำนาย การพยากรณ์ การให้ฤกษ์ยาม การสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา การรักษาโรคด้วยสมุนไพร วิชาชีพ

เทพเจ้าที่คนนับถือมีอยู่หลายองค์ เช่น อินท์ โสมน วรุณ อีสาน ปชาบดี พรหม มหิทธิ จันท์ สุริย์ กุเวร อาทิตย ขันธ ยม ลักกะ นาค สุยาม ยักษ์ คนธรรพ์ รากษส กิณนร ปีศาจ อสูร กุมภันท์ ครุฑ มหาราชทั้ง ๔

^{๑๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๖๗/๙๒.

^{๑๗} “ภุตฺตพฺพํ พราหมณ ราชา มหาวิจิโต นาม..” (ที. สี. ๙/๓๓๖/๑๓๕)

^{๑๘} “ภุตฺตพฺพํ อานนท ราชา มหาสุทฺสโน นาม..” (ที. ม. ๑๐/๒๔๑/๑๔๘ , พ. ชา. ๒๗/๙๕/๒๓)

^{๑๙} “ภุตฺตพฺพํ โภ ราชา ทิสฺมปตี นาม อโหสิ..” (ที. ม. ๑๐/๓๐๔/๑๙๗)

^{๒๐} “ภุตฺตพฺพํ ภิกฺขเว ราชา ทพฺพเนมิ นาม อโหสิ..” (ที. ปา . ๑๑/๘๑/๔๙)

^{๒๑} “ภุตฺตพฺพํ อานนท อิมสมิ ปเทเส เวคพิงคํ นาม นิคโม อโหสิ” (ม. ม. ๑๓/๒๘๒/๒๕๙)

ปรากฏการณ์ในอดีตสะท้อนว่ามนุษย์ชอบฟังคำพูดดีๆ คำพูดเพราะๆ ชอบให้สรรเสริญยกย่อง ไม่ชอบคำครหา ชอบฟังคำหวานไพเราะ เช่น *เจริญ กำลังเจริญ อุดมสมบูรณ์ ชาวสะอาด ไม่เศร้าโศก ใจดี ฤกษ์ดี มงคลดี มีสิริ เจริญศรี* แต่ไม่ชอบฟังคำพูดที่ไม่ดี ถือว่าไม่เป็นมงคลแก่ชีวิต เช่นคำว่า *ตาบอด คนง่อย คนแคะ คนเปลี้ย คนแก่ คนตาย เจ็บปวด ถูกแทง ถูกทำร้าย ถูกไฟไหม้ ของหาย ยากจน ไม่มี*

ปรากฏการณ์เช่นนี้ เห็นชัดในเทศกาล เช่น วันขึ้นปีใหม่

๖ แขนงวิชานี้ ถือว่าเป็นแขนงวิชาหลัก

นอกจากนี้ แต่ละปีภูมิมีการจัดแบ่งหมวดหมู่ออกไปซับซ้อนมากมาย ความรู้ที่เป็นฐานวิชาอื่น มีอีกหลายวิชา ได้แก่ *ศาสนศาสตร์ ปรัชญา จริยศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ นิติศาสตร์ บริหารศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อายุรเวช (แพทย์ศาสตร์) รัฐศาสตร์ โหราศาสตร์ สยศาสตร์ วาทศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พุทธจริยธรรม จิตวิทยา มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ เป็นต้น*

พระไตรปิฎก จึงเหมือนอ่างน้ำ ที่สามารถสนองความต้องการของสัตว์แต่ละประเภท คนบางคน ไม่ต้องการ*ธรรมะ*จากพระไตรปิฎก แต่เขาต้องการประโยชน์ด้านอื่น เช่น ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี เมื่ออ่านพระไตรปิฎก เขาก็สามารถถือเอาประโยชน์เรื่องนั้นจากพระไตรปิฎกได้

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ถ้าเรามองพระไตรปิฎกว่าเป็นเพียงแหล่งตรวจสอบศรัทธาอย่างเดียว ย่อมจะพลาดสรรพวิทยาแขนงอื่นๆ

แท้จริงแล้ว พฤติกรรมมนุษย์ ทั้งดีและไม่ดี ประมวลไว้ในรูปคัมภีร์ แม้เวลาผ่านไปหลายยุค เรื่องราวในพระไตรปิฎกยังบ่มเพาะสติปัญญาได้ตลอดเวลา จะอ่านกี่ครั้งก็ท้น ย่อมพบเห็นคติเตือนใจ ที่มีประโยชน์ สามารถนำไปประยุกต์ในชีวิตได้ ด้วยว่ามุมมองที่ผู้อ่านแต่ละคนเรียนรู้เกิดจากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้หาบางเรื่องในพระไตรปิฎก วิทยาการในยุคใหม่ยังให้คำตอบได้ไม่ชัด

อย่างไรก็ดี ถ้าศึกษาพระไตรปิฎกตามบริบทสังคมอินเดีย ย่อมเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก อย่างหนึ่ง แต่ถ้าศึกษาด้วยบริบทของชาวพุทธ ย่อมเห็นความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง จึงทำให้มอง ความสำคัญของพระไตรปิฎก ได้ทั้งด้านประวัติศาสตร์และด้านศาสนา

ด้านประวัติศาสตร์

ในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์อินเดีย เมื่อมีการอ้างอิงข้อมูลวรรณกรรม ย่อมอ้างอิงวรรณกรรมของพราหมณ์ เช่น มหาकाพย์ พราหมศาสตร์ ปุราณะ วรรณกรรมของพุทธ วรรณกรรมของเซน และราชวงศ์ฉิน

วรรณกรรมของพุทธ มีทั้งในวรรณกรรมบาลีและวรรณกรรมสันสกฤต
 วินัยปิฎกของเถรวาท ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการบันทึกประวัติศาสตร์อินเดีย
 ด้านศาสนา

ในฐานะที่เป็นแหล่งตรวจสอบศรัทธาของชาวพุทธความสำคัญด้านนี้มีผลต่อผู้นับถือพระ
 พุทธศาสนา เหตุการณ์ทั้งหลายเกิดขึ้นในชมพูทวีป ถ้ามองความสำคัญด้านศาสนา พระไตรปิฎก
 เกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้ามาจากพระไตรปิฎก
 ภาษาบาลี

บทสรุป

ถ้าถามว่า เมื่อพระไตรปิฎกเป็นแหล่งรวมสรรพวิทยา ชาวพุทธก็ไม่ต้องไปแสวงหาความรู้
 จากที่อื่นอีกกรรมมัง

ตอบว่า ชาวพุทธไม่ควรปิดกั้นตนเอง สิ่งที่เราเรียกว่าภูมิปัญญา จะบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น และส่องแสง
 มากยิ่งขึ้น ต่อเมื่อได้บูรณาการจากภูมิปัญญาอื่น แม้จะเป็นภูมิปัญญาฝ่ายโลก เหมือนความมืดที่จะ
 ช่วยให้แสงสว่างล้ำค่ายิ่งขึ้น ถ้าไม่มีความมืดแสงสว่างก็หมดค่า

เมื่อจุดตะเกียงในเวลากลางวัน ย่อมไม่มีประโยชน์อะไรนัก ทว่าพอตกดึก มีดค่า เมื่อความมืด
 แผ่คลุม แสงสว่างแม้ย่อนิดก็เรืองรองได้ ฉันทใดก็ฉันทนั้น

แหล่งปัญญาอื่นแม้จะไม่ใช้ภูมิปัญญาพุทธ เรายังควรใส่ใจศึกษา

บรรณานุกรม

กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาศัย. **ภารตวิทยา** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๓๗.
กรมศิลปากร. **จักรกวางพิภพ**. กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๒๓.

คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุมานราชธน. **การศึกษาวรรณคดี
แห่งวรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

_____. **ลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๓๒.

ฉนิต อยู่โพธิ์. **ตำนานพระอภิธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, ๒๕๒๗.
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๔๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐**. กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม. ป. ป.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค
พับลิเคชัน, ๒๕๔๖.

วเนช แปลจาก The Tao of Physics. By frijof Capra. **เต๋าแห่งฟิสิกส์** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๐.

ศิราพร ณ ถกลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป. **กามนิต**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๑.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. **คติชนกับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๖.

Benjamin Walker. **Hindu World** 2nd. New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers,
1983.

Pande, G. C. **Studies in Early Buddhism** 4th. Varanasi : Motilal Banarasidess, 1995.

Raychaudhuri, H. **Political History of Ancient India** 6th. New Delhi : Oxford University,
1997.

Sukumari Battachari. , **Buddhist Hybrid Sanskrit Literature**, Culcutta : Arunima Printing
Work, 1992.